

De uniformen van de Schotse Brigade

Het tijdvak waarin bij de meeste Europese legers 'eenparige Kleedinge' oftewel uniformen ingevoerd werden, valt zo ongeveer samen met de jaren, waarin de Republiek der Verenigde Provincieën in een hevige en langdurige strijd gewikkeld was met het Frankrijk van de 'Zonnekoning', Lodewijk XIV.

Omtrent de uniformen uit dit tijdperk is betrekkelijk weinig bekend. Er bestaat een 'Nader Ordre en Reglement voor de Engelsche en Schotsche Regimenten, zynde in dienst van den Staat' van 1687, maar daarin worden slechts algemeenheden vermeld.

Zo zouden de Schotse regimenten om de twee jaar nieuwe kleding ontvangen, bestaande uit een rok van 'goede en suffisante carsaey', compleet met voering en knopen, benevens een leren broek. Hiervoor werd per man f 14,- uitgetrokken; voor een hoed 35 en voor een paar kousen 20 stuivers. In de tussenliggende jaren moest een pijrok - bedoeld als overjas - worden verstrekt, waarvoor f 5,- werd gerekend.

Om een en ander te bekostigen werd per z.g. 'herenmaand' van 42 dagen een bedrag van 42 stuivers per man ingehouden van de soldij.

Schoenen, hemden en dassen moesten door de soldaten uit eigen beurs betaald worden.

Om de kosten voor de manschappen niet te hoog te maken, werd bepaald 'dat de collonels voortaan in Naare Regimenten alle onnodige oppronkselen en sieraden sullen nalaaten'.

Alleen de tamboers schijnen iets fraaier uitgedost geweest te zijn. Voor hun montering werd n.l. f 24- uitgetrokken, hetgeen meer is dan voor die van de gewone soldaten.

Volgens de overlevering zouden de Schotse regimenten van het begin af in het rood gekleed geweest zijn. Hoewel dit in het algemeen wel waarschijnlijk geacht kan worden, is er ten aanzien van de uniformering van het Regiment Mackay, later Murray, wel enige twijfel.

Aan dit regiment werden n.l. in 1701 en 1712 grote hoeveelheden witte carsaai, tesamen met rode baai (voor de voering) geleverd. Dit zou er op wijzen, dat het regiment toen witte rokken met rode uitmontering gedragen zou hebben. Ook uit andere bronnen heeft men aanduidingen in die richting.

Van het Regiment Ramsay weet men, dat het in 1690 rode uniformen met witte uitmontering droeg.

De meest uitgebreide en interessante gegevens over de uniformen vindt men in een lang gedicht, getiteld: 'The Remembrance or the Progress of Lord Portmore's Regiment', dat het wel en wee van bovengenoemd korps, dat slechts van 1701 tot 1717 in Staatse dienst was, beschrijft.

Hierin leest men, dat het regiment inderdaad om de twee jaar, te weten in 1701, 1703, 1705, enz nieuwe kleding ontving en wel rode rokken met gele uimontering. In het laatstgenoemde jaar kregen zij ook mutsen, die in Engeland gemaakt waren. Blijkbaar droeg het gehele regiment toen mutsen, want er wordt gesproken van 'fuselier caps', die aan de voorzijde versierd waren met twee klimmende leeuwen, staande bij een rots en het motto 'FIRM', alles geborduurd in verschillende kleuren. De grenadiers hadden bovendien nog op hun mutsen de onderscheidingstekens van hun waardigheid, een granaat en een kanon? (gun) gewerkt in blauw en rood.

Een jaar later, toen Lord Stair als regimentscommandant opgevolgd was door William Borthwick, werden deze mutsen ingenomen tegen 1 shilling het stuk en werden onze brave

schotten de straat opgestuurd met hun oude hoeden. Later kregen zij hun mutsen weer terug, waarschijnlijk, maar dat wordt in het gedicht niet vermeld, met nieuwe emblemen. Borthwick sneuvelde bij Ramillies in 1706 en werd opgevolgd door John Hepburn, die op zijn beurt het leven liet bij Malplaquet (1709).

Tijdens zijn kolonelschap werden de nieuwe mutsen voorzien van emblemen, ontleend aan het wapen van Hepburn. Het motto was nu 'GRATUS ESTO'. Verder bestond de versiering uit de knoop van de Unie, een pijlenbundel, een leeuw, een hand met een sabel en een paard in de telgang. Op verschillende plaatsen nog granaten en kanonnen en andere wapens. Op de voorzijde van de grenadiersmuts prijken nog de initialen van de kolonel J. H.

Hoe en waar precies al deze emblemen aangebracht waren, is niet recht duidelijk. Na 1709 werd James Douglas kolonel, hetgeen met zich meebracht, dat bij de vernieuwing van de kleding in 1711 de 'Douglas-caps', waarschijnlijk versierd met hetzelfde embleem als op de trommen, een bloedend hart met een kroon, uitgereikt werden.

Tussen de Successie-oorlogen

Na de Vrede van Utrecht bleven alleen de drie 'oude' regimenten in dienst van de Republiek. Hoewel de gegevens omtrent de uniformering schaars blijven, komt men toch wel iets meer te weten uit de verzendingen van goederen aan de regimenten, die in de Zuidelijke Nederlanden gelegerd waren.

Zo ontvangt het Regiment Villegas, later het Regiment Schotten No 3, in 1739 o.a. rood en geel carsaai, gele baai. Hieruit kan men opmaken, dat het regiment toen rode rokken droeg met gele opslagen en voering met daarbij nog gele vesten en broeken. Tevens blijkt uit een opgave van 1746, dat het gehele regiment grenadiersmutsen droeg van Engels model, d.w.z. lakense mutsen met een hoog, verstevigd voorschild, waarop allerlei emblemen geborduurd waren.

Het Regiment Colyear, later Regiment Schotten No 2, krijgt in 1731 een zending van rood, geel, groen en blauw carsaai, rode en oranje baai, tinnen knopen en grijze soldatenkousen, benevens 126 grenadiersmutsen. Voor de officieren en sergeanten wordt ponceaurood laken en vergulde knopen gezonden.

In 1735 krijgt het regiment ongeveer dezelfde soorten stoffen en daarbij nog koperen roks- en camisoolknopen en ten slotte nog 550 hoeden, geboord met vals goud galon. In 1739 weer dezelfde stoffen en 108 geborduurde 'handgrenadiersmutsen'. Uit dit alles blijkt, dat ook dit regiment in het rood gekleed was met gele uitmonstering, in 1731 met tinnen, later met koperen knopen. Het groene carsaai en de oranje baai waren blijkbaar bestemd voor de uniformen van de tamboers, die in die dagen vaak in geheel afwijkende kleuren gekleed waren.

Van het latere Regiment Schotten No 1 bezitten wij weinig gegevens. In 1740 schijnt de rode uniform witte uitmonstering gehad te hebben met tinnen knopen en vals zilver galon om de hoeden.

Volgens een tweetal bronnen was de uitmonsteringskleur omstreeks 1745 geel, maar dat is van korte duur geweest. In 1749 is de kleur van de uitmonstering weer wit.

Na de grote reorganisatie van het Staatse leger in 1752 krijgt men een veel duidelijker beeld van de uniformen. Dit is voornamelijk te danken aan een tweetal documenten, die in de vorm van schematische tekeningen van de uniformen de gehele ontwikkeling van de militaire kleding illustreren. Het eerste is een document, dat helaas tijdens de tweede wereldoorlog verloren is gegaan, maar waarvan goede copieën bewaard gebleven zijn. Het manuscript was getiteld: 'Lijste van de Troupes der Vereenigde Nederlanden met een schetz (sic) van de Uniformen van ijder Regiment en Corpsen en waar rij thans in Garnisoen leggen, 1753'.

Hierin zijn de Schotse regimenten aangegeven in rode rokken met voor het eerste regiment witte en voor beide andere regimenten gele borstkleppen, opslagen, panden en voering. De knopen zijn bij het 1e en 3e regiment van wit metaal en bij het 2e regiment van geel metaal.

De opslagen zijn bij alle regimenten vrij wijd en van het z.g. Zweedse type. Vest en broek zijn van dezelfde kleur als de uitmonstering. Het tweede, en verreweg het belangrijkste document, is het z.g. 'Jassenboekje', dat officieel tot titel heeft 'Uniformer qu'eurent les Troupes Hollandaises 1766'. Hierin is de gehele evolutie van de uniformering van het Staatse leger van af ongeveer 1755 tot 1795 schematisch afgebeeld. Hoewel het boekje het jaartal 1766 draagt, moeten de eerste -jammer genoeg niet gedateerde - schema's van oudere datum zijn. Zo is b.v. het tweede schema van het Regiment Schotten No. 1 gedateerd 1759. Dan moet het eerste, dat overigens goed aansluit bij de afbeelding in de 'Lijste van de Troupes, enz' ongeveer uit 1753 of iets later zijn.

De schema's spreken voor zich zelf. Zonder op details in te gaan, ziet men dat het eerste regiment tot 1779 trouw gebleven is aan de witte uitmonsteringskleur. Wat betreft de snit van de rok onderscheidde het zich tussen 1759 en 1779 duidelijk van de twee andere regimenten door de lissen op de borst in plaats van de omgeslagen borstkleppen. Dan gaat men in 1779 plotseling over op zwarte uitmonstering met witte biezen, terwijl de snit van de rok nu weer ongeveer gelijk wordt aan die bij de andere regimenten.

Van deze uniform bezit men goede afbeeldingen in de serie fraaie gouaches van Macalester Loup (bij de Sectie Krijgsgeschiedenis) en in de serie anonieme waterverftekeningen in het bezit van het museum.

Het derde regiment heeft zelfs tot na de nationalisering in 1783 de gele uitmonstering behouden.

De wijzigingen in de uniform betreffen slechts ondergeschikte details.

Beziat men echter de schema's van het Regiment Schotten no 2, dan ziet men een veel geringer gevoel voor traditie. De gele uitmonsteringskleur moet in 1757 al wijken voor een groene, terwijl deze laatste op zijn beurt weer plaats moet maken voor lichtblauw.

Het meest opvallende in alle schema's van de Schotse regimenten zijn de brede lissen met kwastjes aan beide uiteinden, die ten getale van 3 of 4 op de mouwen zijn aangebracht.

Deze versiering is uniek in de uniformgeschiedenis van het Staatse leger en komt ook in geen enkel ander Europees leger voor. Zij werd echter uitsluitend door de grenadiers en door de tamboers gedragen, zoals blijkt uit een verzending van goederen naar het Regiment Halkett (Regiment Schotten No. 3) in 1739. Hierin wordt melding gemaakt van 160 dozijn 'granadierslissen'.

Het Regiment Majoribanks (Regiment Schotten No 1) ontvangt in 1755 '26 el breed passement voor de grenadiers en tamboers', blijkbaar voor de vervaardiging van deze lissen. Het passement voor deze lissen is bij alle regimenten verschillend, overeenkomstig de uitmonsteringskleur. Bij het eerste regiment is het wit met een rode 'worm' in het midden, bij het derde geel en met een rode worm, en bij het tweede aanvankelijk geel met een rode worm, later wit met een groene worm gedurende de tijd, dat er een groene uitmonstering gedragen werd. Bij de lichtblauwe uitmonstering werd een rode worm in de lissen aangebracht.

Omstreeks 1780 schijnen deze buitenissige versiersels afgeschaft te zijn. Op het schema voor het Regiment Schotten no 1 van 1781 komen zij tenminste niet meer voor.

Bovendien treft men de lissen ook niet meer aan op een tweetal anonieme gekleurde tekeningen van grenadiers van beide andere regimenten, die omstreeks 1782 ontstaan zijn.

Over de vorm van de grenadiersmutsen is weinig bekend. Tot ongeveer 1750 waren deze nog van het Engelse type d.w.z. van laken met geborduurde voorschilden.

Na 1772 moesten de grenadiersmutsen bij de gehele infanterie gemaakt worden naar het model, dat voor de Hollandse Gardes was aangenomen. Een muts van zwart bont met een hoog voorschild, zonder metalen plaat.

De eigenlijke muts bestond uit een lakense zak van de uitmonsteringskleur, versierd met wit galon en dito kwast, die achter het voorschild naar rechts afhing.

Zo wordt de muts dan ook op verschillende afbeeldingen aangetroffen. Omtrent de uniformen van de tamboers is uit de periode na 1750 niets bekend.

De uniformen van de officieren

De officieren droegen meestal rokken van scharlakenrood laken zonder enige versiering van lissen of galons.

Zo is er b.v. een portret van Aeneas Mackay, majoor bij het Regiment Schotten No 1, waarop hij een eenvoudige scharlakenrode rok draagt met een witte platte kraag en dito ronde opslagen. Op de borst alleen platte zilveren knopen zonder versiering ter rechterzijde. Op het linker voorpand zijn de langgerekte knoopsgaten met rode zijde gefestonneerd, waardoor zij het uiterlijk krijgen van wat de Engelsen noemen 'frogged loops'.

Het vest is van wit laken met kleine zilveren knoopjes. Als officierdistinctieven een zilveren ringkraag en een karmijnrode sjerp om het middel.

Een portret van William George Stedman van het derde regiment vertoont een dergelijk beeld. Rode rok met gele kraag, borstkleppen en opslagen. Geen lissen of galons; vergulde gladde knopen. Als distinctieven een gouden nestel op de schouder en een zilveren ringkraag.

Een uitzondering op de regel vormt een portret van de kolonel John Macleod van het Regiment Schotten No 2 omstreeks 1780. Hier is de rode rok met lichtblauwe uitmontering wel versierd met zilveren lissen op de borstkleppen. Verder ziet men als officiersdistinctief een paar zilveren epauletten, hetgeen voor 1780 zéér modern was.

De officiersdistinctieven geven, evenals de vaandels, zeer nadrukkelijk de band met het Verenigd Koninkrijk aan. De officierssjerpen zijn evenals in het Engelse leger van karmijnrode zijde. Alleen bij het Regiment Colyear (R.S. No 2) wordt in 1746 melding gemaakt van oranje sjerpen.

De ringkragen dragen evenals de vaandels het Koninklijk Engelse wapen, compleet met de kousenband, schildhouders en de wapenspreuk 'Dieu et mon Droit'.

De ringkragen tonen bovendien nog ter weerszijden van het wapen de initialen G.R. In 1783 worden de regimenten genationaliseerd, d.w.z. zij worden in alle opzichten gelijkgesteld aan de gewone regimenten infanterie en ontvangen zodoende de nummers R.N. 22, 23 en 24.

Alles wat de Schotse Brigade onderscheidde van de rest van de infanterie moest nu verdwijnen. De commando's moesten voortaan in het Nederlands gegeven worden, de tamboers mochten niet langer de 'schotse marsch' slaan. Natuurlijk moesten ook de rode rokken nu vervangen worden door blauwe. De karmijnrode sjerpen, de ringkragen met het Engelse wapen en de spontons van speciaal model van de officieren moesten plaats maken voor de algemeen gedragen onderscheidingstekens, zoals die in het reglement van 1772 voorgescreven waren.

Ook de vaandels met het Engelse wapen moesten worden opgelegd in het Arsenaal te Delft en vervangen worden door vaandels van het algemeen gebruikelijke type. Zo kwam er - eigenlijk onnodig - een einde aan de traditionele kenmerken van een korps, dat gedurende meer dan twee eeuwen de Republiek trouw en met ere gediend had.

ICONOGRAFIE:

LIJSTE VAN DE TROUPPES DER VEREENIGDE NEDERLANDEN met een Schetz van de Uniformen van ijder Regiment en Corpsen en waar sij thans in Garnisoen leggen. 1753 Destijds in het Krijgsgeschiedkundig Archief, copie in het K. N. L. W. M. UNIFORMES QU'EURENT LES TROUPPES HOLLANDAISES MDCCLXVI. ('Jassenboekje') Sectie Krijgsgeschiedenis CLAS.

Houston R.S. 1, musketier omstreeks 1770.

gekleurde kopergravure.

K. N. L. W. M.

Houston R. S. 1, musketier 1779 -1783

gouache van R. Macalester Loup. Sectie Krijgsgesch. Houston Schotten, grenadier en vaandel 1782.

anonieme waterverftekening.

K. N. L. W. M.

Portret van Aenaeas Mackay, 1743 -1807, majoor

Doek 83,5 bij 64,5. ges. Kaldenbach Part Coll.

Dundas R. S. 2, grenadier en musketier 1777-1783.

gekleurde kopergravures

K. N. L. W. M.

Dundas Schotten, grenadier 1782.

anonieme waterverftekening

K. N. L. W. M.

Stuart R. S. 3, musketier 1773 -1779

gekleurde kopergravure

K. N. L. W. M.

Stuart Schotten, grenadier 1781-1783

anonieme waterverftekening

K. N. L. W. M.

Portret van William George Stedman 1776

olieverf, paneel 23 bij 30, copie door J. J. Verflassen, particulier bezit

LITTERATUUR:

Recueil van de MILITAIRE ORDRES van Zijne Hoogheid den Heer PRINCE van ORANGE. 's Gravenhage bij Jacobus Scheltus. F. J. G. ten Raa. Het Staatsche Leger. H. Ringoir.

Afstammingen en Voortzettingen der Infanterie.

James Ferguson. Papers illustrating the history of THE SCOTS BRIGADE in the service of the United Netherlands 1572 - 1782.

Hierin het complete gedicht: 'THE REMEMBRANCE or The Progress of a Regiment commanded by my Lord Portmore in the year 1701 and 1702, enz.